

Kitap Tanıtımı

MESLEK DİLİ OLUŞTURMADA BİR ÖRNEK KİTAP: *ORMANCILIK TERİMBİLİMİ*

**Orhan Sevgi, Ormanlık Terimbilimi,
İstanbul: İÜC Yayınevi, 2023**

Şermin Kalafat¹

¹İstanbul Medeniyet Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Yeni Türk Dili Anabilim Dalı, İstanbul, Türkiye, ORCID ID: 0000-0003-1000-0402, Elmek: serminkalafat@gmail.com

İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa'nın, büyük bir anlam taşıyan "Cumhuriyet'in 100. Yılına 100 Kitap" projesi çerçevesinde İÜC yayınevinden çıkardığı eserlerden biri de İÜC Rektörü Prof. Dr. Nuri Aydın'ın takdimiyle okuyucularla buluşan "Ormanlık Terimbilimi" oldu. Bu eser, Mustafa Kemal Atatürk'ün Türk Dil Devriminin sonuçlarından biri olarak Türkçe terim üretimini teşvik süreciyle özdeşleşen faaliyetlerini minnetle anma niyetiyle 100. Yıl anısına sunulan kitaplar arasında yer aldı. Bu anlamlı yılda terimbilimiyle¹ ilgili bir kitap yayımlanması 100.Yıl kapsamında pek çok üniversitede yürütülen faaliyetler arasından sıyrılarak ayırt edici bir tavrı ortaya koyuyor; aynı zamanda da takdiri hak ediyor.

*

Ormanlık Terimbilimi adlı eser, terim üretimiyle ilgili çalışmaların meslek uzmanlarının mı yoksa, dilcilerin mi yapması gerektiği konusundaki tartışmaların merkezine oturtulmalıdır. Terim çalışmalarını sadece dilbilimcilerin veya filologların işi olarak görenlerin/ görebileceklerin söz konusu çalışmanın sadece Ormanlık alanına fayda sağlayabileceği yönünde oluşturacakları ön yargı, kitabın farklı bilim dallarında yaygınlaşmasını zorlaştırabilir. Bu ön yargı, Orhan Sevgi'nin uzmanlık çalışmalarına bakıldığında kırılabilirliğinden bu tanıtım yazısında muhataplara kısa bir

dikkatle sunulur. Yazarın uzmanlık alanına bağlı olarak Türkçe terim hassasiyetini somutlaştıran iki örnek son derece önemlidir. Bunlardan ilki, kendisinin 2016 yılında TÜBİTAK kapsamında düzenlediği "Doğa ve Mühendislik Bilimlerinde Terim Çalışmaları -Terimleme" başlığıyla yapılan lisansüstü düzeyindeki çalıştıdır. Bu bilimsel etkinlikte felsefeciden filoloğa, dilbilimciye, bilim tarihçesine ve mühendise kadar terimbilimi konusunda çalışma yürüten pek çok uzman bir araya gelmiş ve eğitim vermiştir. Bu, mühendislikte yetişen lisansüstü düzeydeki öğrencilerin dil bilinci kazanmaları ve yeni terim üretimleri konusunda cesaret göstermeleri için dikkate değer bir çabaydı. Öte yandan bu çaba 2018-2019 yıllarından itibaren İÜC Orman Fakültesi, Orman Mühendisliği Bölümünde *Ormanlık Terminolojisi* ismiyle bölüm dersi olarak hayata geçmiştir. Sevgi, mühendislik öğrencilerine bu bilinci söz konusu dersle aşlamaya devam etmektedir. İkincisi ise Sevgi'nin Avrasya Terim Dergisi'ni bilimsel yayın organı olarak faaliyete geçirmesi ve Türkçe bilim dili çalışmaları için önemli bir literatür ağını oluşturmasıdır. Bugün bu dergi, Türkiye'de terimbilimi üzerine şimdilik tek yayın organıdır. Sevgi'nin terim konusundaki hassasiyetleri bu çalışma sahasını bir moda olarak görme algısından uzak; yavaş yavaş bugüne kadar getirdiği terimbilimi okuma ve deneyimleme kültürünün sonucudur. Bu birikim, sadece kendi alanı içinde bir dünya yaratmak yerine, Türk Dil Kurumu, dil uzmanları ve dilbilimcilerle sürekli temas halinde olma isteği neticesinde şekillenmiştir. Dolayısıyla, böyle bir kitap için zeminin uzun zamandır hazır olduğu ve beklendiği de açıktır. Nihayetinde, 'Dilci mi, meslek erbabı mı terim konusuna eğilmeli?' sorusuna bir cevap niteliği taşıyan kitapta, bu sorunun kendi içinde nasıl bir handikap oluşturduğuna yazarın şu sözleriyle şahit oluyoruz: "Hatta bazı öğretim üyelerinin kendi alanındaki terimlerin üretilmesini Türk Dil Kurumundan beklediğine rastlanmaktadır. Ülke genelinde çeşitli konularda birçok öğretim üyesinin "ben dilci değilim"; dilcilerin ise "konuyu bilmiyorum" şeklindeki savlarını öne sürmelerine neden olmaktadır." (Sevgi, 2023:19).

**

Terimbiliminde terim oluşturma "bilinçli bir insan etkinliğidir ve önceden var olan kalıp ve modellerin daha fazla farkında olunması, iletişimi ve bilgi aktarımını

¹ Terimbilimi TDK yazım kılavuzuna göre "terim bilimi" şeklinde de kullanılmaktadır. Burada yazarın kitabına uyum sağlayacak şekilde bitişik kullanım tercih edilmiştir.

kolaylaştırma konusundaki sosyal sorumluluğuyla genel sözcük oluşturma süreçlerinin keyfiliklerinden farklıdır.” (Sager 1997: 25). Sager’in terim oluşumunda bahsettiği ve çoğu kez üzerinde durulmayan iletişimsel işlev aslında yeni üretilen terimlerin kabul görüp görmemesi konusunda son derece önemli -hatta en önemli- basamaktır. Üretilen terimin prototip halden ana terime dönüşmesi yani, genel dil alan dil ilişkileri içerisinde kendi uzmanlık alanına has edimsel bir değer kazanması ve yaygınlaşması bu işlevden geçer. Terim, terimi kullanan uzmanların dil dünya görüşleri, kültürel birikimleri ve meslekî kültürel bilişleri çerçevesinde çağrışım değerine sahipse kabul görüp kullanılır. Bu sebeple, bir uzmanlığa ait terimlerin asıl üretici ve tüketici tarafı uzmanlık alanındaki nesneyle temas eden ana kullanıcılarıdır. Hedef kitlenin terim farkındalığı, ana dilinde bilim yapma sürecinin desteklenmesi için önemli olsa da eğer kullanıcılar dillerini bu açıdan araçsallaştırıp iletişimi kuramıyorsa kaynak dildeki yani, söz konusu bilimi üreten taraftaki alıntı terimleri kullanmayı tercih edip onları yaygınlaştırırlar. Bu, ana dilde meslek dilinin üretilmemesine sebep olduğu gibi, gelecek nesiller arasında mesleki yöntemlerin aktarılmasında da sorunlara yol açar. Bu noktada uzmanlar, kullanıcılar ve dilcilerden beklenen temel farkındalık, üretilen bilimin kullanımını sağlayan terimlerin dilinin ne olması gerektiğine karar vermektir. Sevgi, kitabında bunu “*Türkçeyle bilim yapılamayacağı gibi ifadeler kullanılmaya cesaret edilmese de bu izlenimi verecek davranışlara rastlanmaktadır. Bilinç eksikliği en açık belirten cümleler ise çeşitli toplantılarda dile getirilen “Türkçenin bilim dili olabileceği, Türkçenin bilim dili yapılması, Türkçe aslında bilim dilidir veya Türkçe bilim dili olmaya yetkindir” şeklindeki ifadelerdir. Türkçenin bilim dili olup olmadığı konusunda herhangi bir tartışma bulunmadığı gibi Türkçenin bilim dili olduğunu herhangi bir kişinin onaylamasına dair ihtiyacı bulunmamaktadır.*” (Sevgi, 2023: 18) şeklinde dile getirir. Yazarın cümlelerinde ısrarla, terim üretiminin sebebini Türkiye’de bilim üretilmediği yönündeki köksüz algıya değil, dil bilincine bağladığının altını çizmek gerekir. Bu görüşü, TermNet ağındaki çok fazla bilim üretmeyen diğer ülkelerin terim politikalarının varlığını hatırlatarak desteklemekte özellikle fayda vardır.

Kitap, Ormancılık alanındaki uzmanlara terim üretim sürecinin detaylarını açıklarken, aynı zamanda bu alandaki terim araştırmalarının ne denli kapsamlı olduğunu vurgular; hem bu alandakilere hem de diğer bilim dallarındaki araştırmacılara ayrıntılı bir literatür sunar ve terimbilimi çalışmalarını mesleki bir kültür bağlamında ele alarak geniş bir çerçevede değerlendirir. Bu bağlamda, Ormancılık uzmanlık alanında terim faaliyetlerinin geçmişini, bugününü ve geleceğini istatistiksel veriler ve kanıtlarla okuyucunun zihninde bir araya getiren eser, uzmanlık alan dili oluşturma sürecini keşfetmek adına önemli bir örnek teşkil etmektedir.

Kitabın temeli, yazarın 2004 yılında V. Türk Dil Kurultayı’nda “Fen Bilimleri Sözlüklerinde Türkçe Kelime Kullanımı” ve 2012 yılında VII. Türk Dil Kurultayı’nda “Farkındalık Yaratma: Yerli Ormancılık Terimleri Çalışması” başlıklı sunmuş olduğu bildirilere kadar uzanır. Yazar, kitabını on iki (12) farklı bölüme ayırmıştır. Ön sözde bu bölümler ayrıntılı bir şekilde tanıtılmıştır.

Bir uzmanlık alan dili kitabı yazılmak istendiğinde genellikle o alana özgü terim sözlüğü yayınlamak en çok tercih edilen yöntemdir. Ancak Sevgi kitabında bunu kırarak meslek dili oluşturmak ‘Neden önemlidir?’ ve ‘Nasıl yapılmalıdır?’ soruları çerçevesinde konuyu ele almaktadır. Bu açıdan kitabın yazarın verdiği on iki başlık üzerinden değil de okuyucunun mesajı doğru almasını sağlayacak edimle bir sınıflandırmada sunulması daha açıklayıcı olacaktır:

Hazırlık aşaması: Birinci, İkinci ve Üçüncü bölümler

İlk bölüm, terim çalışmalarının tarihini günümüze taşıyan bir manzara sunarken, ikinci bölümde “dil, bilim dili, meslek dili ve kavram” terimleri detaylı olarak ele alınmaktadır. Yazarın özellikle, genel dil, bilim dili, meslek dili, kavram ve terim kelimelerinin araştırmacılar tarafından henüz tam olarak anlaşılmadığını vurgulaması, bu terimler için ayrı bir bölüm oluşturmasının gerekliliğini ortaya koymaktadır. Üçüncü bölüm ise kavramdan terime geçişi anlatarak ‘Terim nedir?’ sorusuna yanıt arar. Burada terim kavramı anlatılırken, sadece üretim ve işlevleri değil, aynı zamanda *Terim Üretiminin Karşılaştığı Zorluklar, Bilinç Sorunu, Tarihsel Miras* gibi alt başlıklarla terim konusuna ilgi duyanları bilinçlendirecek önemli bilgiler de verilmektedir. Bu üç alt bölümün, ayrı birer kitap olma potansiyeline sahip tartışmaları tetikleyebilecek güçte olduğunu ayrıca söylemek gerekir.

Farkındalık ve keşif aşaması: Dördüncü, Beşinci ve Altıncı bölümler

Dördüncü bölüm, en ilgi çekici bulunabilecek kısımlardan biri olabilir. Bu bölümde yazar "terim etiği kavramsallaştırması" üzerine düşüncelerini paylaşmış ve bu konuyu yenilikçi bir bakış açısıyla ele almıştır. Ona göre, bilim ve meslek etiği, terimlerin seçimiyle de ilgilidir ve bu seçimleri yaparken uzmanlar ‘terim etiği kavramı’ üzerine eğilmeli ve bilinçlenmelidir. Dolayısıyla yazar bu düşüncesinden hareketle, meslek dilinde kullanılan yaklaşımların ve buna bağlı gelişen terim tercihlerinin etik bir şekilde yapılmadığında yanıltıcı bilimsel sonuçlara sebep olduğunu vurgulamaktadır. (Sevgi, 2023: 22). Sevgi, ayrıca bu bakış açısını Ormancılık alanından örneklerle

desteklemiştir. Örneğin, ‘canlı’ teriminin Çevresel Etki Değerlendirmesi (ÇED) raporlarında ihtiva ettiği geniş anlamına kıyasla dar anlamda kullanılmasının farklı bir yoruma yol açabildiğini ve bunun da terim etiği açısından sorun yaratabileceğini ve rapor sonuçlarında yarattığı yanıltıcı etkiyi istatistiksel verilerle ortaya koymuştur. Yazarın bu farkındalık yaratan yaklaşımı, terimbilimi çalışmalarının ne denli derin ve etkili olabileceğini göstermektedir.

Beşinci bölüm, ormancılık dilinin mesleki dil oluşumunu anlamak için uzmanlığa yönelik önemli bir farkındalık sunar. Yazar, bu dilin oluşumunu etkileyen unsurları, toplumsal normlar ile uzmanlık alanının yarattığı alt kültür dilini ve bilişini ele alarak genel dile olan sınırlarını bu bölümde belirginleştirme çabasıdır. Bu sayede, okuyucu üçüncü bölümde öğrendiği kavramları da gözlemleyerek pekiştirme fırsatı bulabilmektedir.

Altıncı bölüm, ormancılık dilindeki terim tartışmaları hakkında bir fikir verir. Bu bölüm, farklı uzmanlık alanlarındaki okuyucular için de terim tartışmalarını, yaklaşımlarını ve çözüm önerilerini değerlendirmeye yönlendirici ve düşündürücüdür.

Uzmanlık ve güven aşaması: Yedinci, Sekizinci, Dokuzuncu, Onuncu, On birinci bölümler

Yedinci bölümden itibaren kitap, asıl hedef kitesine yönelik olarak odaklanır. Bu bölümde, Ormancılık terim çalışmalarındaki kelimelerin kökenlerine değinilirken *sekişinci* bölümde, Ormancılık bilimlerinin isimlendirilmesi, sınırları ve sınıflandırmaları ile yükseköğretimdeki konumu üzerinde durulmuştur. *Dokuzuncu* bölüm ise günümüzdeki Ormancılık bilimlerindeki terim faaliyetlerini ve bu çalışmaların güncel durumunu detaylı bir şekilde ele almaktadır. *Onuncu* bölüm bir orman ekosistemi için temel nitelikte olan terimlerin özetlendiği kısımdır. Okuyucu/kullanıcı ve uzman bu kısımda meslek terimlerine bakış açısını sorgulayabilmekte ve yeni üretimler için bir fikir edinebilmektedir. Özellikle, *on birinci* bölüm, ilgili uzmanlık alanının dışından gelen potansiyel terim çalışmalarına odaklanarak, alan dışı araştırmaların alanın gelişimine katkı sağlayacak şekilde nasıl kullanılması gerektiğine dair ek bir bakış açısı sunar. Bu bölümde okuyucunun yeni terim üretimleri konusunda geniş çaplı araştırmalar için diğer alanlarla da sürekli iletişim halinde olması gerektiğine dair yönlendirici bir bakış açısıyla açıklamalar yapılmıştır. Buradaki kazanımlar terimin çok yönlülüğü ve iletişim, bilgilendiricilik işlevleriyle ilişkilidir.

Öneri ve hesaplama: On ikinci bölüm

Kitabın son bölümünde, yani *on ikinci* bölümde, yazarın kitabın başından beri parça parça hissedilen

eleştirel tavrı daha kararlı ve açık bir şekilde görülür. Bu bölüm, terim çalışmalarının geleceği hakkında yoğun bilgi sunarken, kitap ve makale yazımında terim kullanımı, terim sözlüğü hazırlıkları, ormancılık dergilerindeki terimlere bakış açısı ve diğer yazılı metinlerin bu alana nasıl katkı sağlayabileceği konularında geniş kapsamlı öneriler içerir. Bu önerilerin sadece Ormancılık alanı için değil, aynı zamanda diğer uzmanlık alanları için de büyük önem taşıdığını vurgulamak gerekir.

Kitabın sonunda 10 sayfalık (iki sütunla) geniş bir *kaynakça* yer alır. Ayrıca okuyucunun kitabın içerisindeki tutarlılık mekanizmalarını kontrolü için *terim*, *kişi* ve *kavram* dizinleri ve kitabın ana odağındaki temel kavramlar için bir sayfalık *sözlük* eklenmiştir.

Ormancılık Terimbiliminin Tarihi Kanıtları: Ekler

Kitabın, ana dilde bir meslek dili oluşturma yolundaki eşsiz katkısını sağlayan ve bir meslek dilinin oluşumundaki tarihi kanıtları gösteren *Ekler* bölümüne özellikle vurgu yapılmalıdır. Bu tarihi kanıtlar konuya duyulan merakı ve ilgiyi artırarak okuyucunun beklentisini beslemektedir. Burada 28 farklı Ek bulunmaktadır ve bu ekler, Dekanlık, Fakülte, Enstitü, Türkiye Ormancılık Komitesi, TÜBİTAK gibi çeşitli kuruluşların 1942-2016 yılları arasındaki Ormancılık terim çalışmalarına dair belgelerini içermektedir. Bu belgelerin bazılarını odaklanarak kitaptaki tarihi süreç hakkında şöyle birkaç örnek vermek gerekirse,

Ek 1'de Sözlük Dergisi'nin Sayıları, Konuları ve Yazarları hakkında detaylı listeler sunulmuştur. Ek 2 'de, Orman Fakültesi Dekanlığı'nın 11 Aralık 1942 tarihli terimlerle ilgili yazısını içermektedir. Bu yazıda, Ormancının mesleki görevlerini yerine getirmesi ve meslektaşlarıyla iletişim kurabilmesi adına Türkçe terimlerin önemi vurgulanmaktadır.

Ek 3'te ise, Ziraat Vekaleti Yüksek Ziraat Enstitüsü Rektörlüğü'nün 19 Nisan 1943 tarihli, 3456 sayılı Terim İşleri hakkında Orman Fakültesine gönderdiği yazı yer alır. Bu belge, bir dizi terim ve ıstılahlar hakkındadır ve uzun bir liste sunar.

Ek 6'da, Orman Fakültesi Dekanlığına gönderilen Macit Gülçur'un (Ormancılık Araştırma Enstitüsü müdürü) 31 Ocak 1954 tarihli yazı bulunur. Bu yazı, Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Teşkilatı'nın yayınladığı Ormancılık için Oxford Desimal Sistemi adlı broşürün tercümesindeki terimlerin uygunluğunun gözden geçirilmesi talebini içerir.

Son olarak, Ek 28'de, Sevgi'nin 17-23 Nisan 2016'da düzenlediği "Doğa ve Mühendislik Bilimlerinde Terim Çalışmaları - Terimleme" çalıştayının izlenceleri bulunmaktadır.

Çalışmanın güçlü yönünü, yazarın eserin hemen her bir bölümünde ön plana çıkardığı terimbiliminde bugüne kadar örülmüş ön yargıları yıkma çabasına bağlı, zarif ama kararlı bir eleştirel bakış açısıyla yoğurduğu söylemi oluşturmaktadır. Yazarın söylemini mühendislik bilgisinin getirdiği hassasiyetlerle özdeşleşen nitelikli istatistiksel verilerle desteklemesi, düşüncelerini paylaşırken terimbilimi evrenini ve terim üretimindeki engelleri içten ve dıştan sorgulama tercihi kitapta açık bir şekilde hissedilir. Bunlar aynı zamanda kitabın içeriğini sıradanlıktan kurtaran dikkat çekici noktalar ve çoğu zaman okuyucuya kendi bildiklerini düzeltme ve yeniden düşünme devingenliği verdiği için tetikte bir okuma sağlamaktadır. Ayrıca, cesurca ve bilimsel bir güvenilirlikle sunulan veriler, diğer uzmanlık alanlarında açılacak terimbilimi dersleri için de kitabın kıymetli bir kaynak olarak değerlendirilmesinin önünü açmaktadır.

Kitabın meslek dili için yazılmış bir terimbilimi eseri olmanın ötesinde, okuyucunun Türkçe terim üretmenin bilgi eksikliği ve görüş farklılığına bağlı arka penceresini görmesini sağlayan ve terim üretiminde bir dil

politikası yürütme gerekliliği konusunda eleştirel düşünmeye yönlendiren bir noktayı yakaladığını söylemek gerekir. Bu sebeplerdir ki Sevgi'nin derinlikli çalışması ve kitaba dâhil ettiği bakış açılarıyla oluşan özgün yaklaşımı, terimbilimiyle ilgili düşünce ve ön yargıları gözden geçirterek yeni ve daha bilinçli bir bakış açısı kazandıracak, bu eseri okuyucusunun gözünde vazgeçilmez bir başvuru kaynağına dönüştürecek ve hedef kitlesine kuvvetli bir tatmin sağlayacaktır.

Kaynaklar

- Sager, J. C., 1997. *Term formation*. In: *Handbook of terminology management*. Pages: 25-41, Edited, Sue Ellen Wright & Gerhald Budin, John Benjamins, Amsterdam.
- Sevgi, O., 2004. Fen Bilimleri Sözlüklerinde Türkçe Kelime Kullanımı Sayfa; 2667-2686, *V. Türk Dil Kurultayı*, Bildiriler Kitabı, C. II, TDK Yayınları, Ankara.
- Sevgi, O., 2012. Farkındalık Yaratma: Yerli Ormancılık Terimleri Çalışması. Sayfa; 1871-1917, *VII. Türk Dil Kurultayı*, Bildiriler Kitabı, C. II, TDK Yayınları, Ankara.
- Sevgi, O., 2023. *Ormancılık Terimbilimi*. İstanbul: İÜC Yayınevi.